

NĚMECKÉ DĚJEPISECTVÍ SOUČASNOSTI

JIŘÍ PEŠEK

Dějepisectví je obor lidské činnosti, který při pokusu o soubornější postihu více než mnohý jiný segment moderní vědy nabízí hned celou řadu možných přístupů. Snad je to dáno i tím, že dějepisectví stojí tradičně rozkročeno mezi o exaktnost usilující analytickou a interpretativní vědou, mezi svojí tisíciletou literární, filosofickou a mnohdy moralisující tradicí a ovšem i mezi ochotou nebo odporem vůči nejrůznějším politickým zadáním, vlivům, snahám o zneužití nebo alespoň o účelovou instrumentalisaci. Je to vědecká disciplína, která i v moderní hektické době, kdy řada přírodovědných oborů zdvojnásobuje objem svých vědomostí každé dva až tři roky a ve stejně neurotickém tempu zavrhne dosavadní pravdy a metody, působí s nepřehlédnutelnou dlouhohledností a ochotou vracet se znovu a znovu k desítky a stovky let starým konceptům, metodám a postupům a činit i je samé předmětem svého aktuálního zkoumání. Je to zároveň disciplína, které více než snad kterékoliv jiné záleží na ohlasu v široké veřejnosti, tedy na receptivní stránce svého provozu. Podat o takto široce založeném oboru jakkoliv vyčerpávající informaci je prakticky nemožné. Následující stránky tedy mohou být jen jakousi nabídkou pohledů na vědeckou krajinu, jejímiž cestami sice vyprávějící poutník již nejednou se zájmem prošel, kterou však dosud ani zdaleka nemohl poznat ve větším celku, natož pak jí skutečně hlouběji porozumět.¹

Hlavní produkční bázi dějepisného výzkumu a publikačních výstupů v SRN jsou university – celkem 82 vysokých škol s početnými specialisova-

---

¹ Za cenné připomínky děkuji v tomto kontextu prof. dr. Hansi Lembergovi.

nými instituty.² Studium dějepisu je záležitostí poměrně masovou – ovšem s vysokou „úmrtností“ a také s relativně nižším podílem studentů, kteří se věnují dějepisu jako hlavnímu a nikoliv vedlejšímu oboru (ať již s lingvo-literárními obory nebo začasť s politologií, případně – zřídka – se sociologií či filosofií). Výuka se člení na přípravu středoškolských pedagogů, končících státní zkouškou a učitelskými praktiky a na nepedagogické odborné studium, které směřuje k završení magisterskou prací a magisterskou zkouškou. V návaznosti na tzv. „bolognský proces“ dnes řada německých universit zavádí nově koncipované bakalářské a návazné „master“ programy. Vzhledem k tomu, že již magisterské práce dle předpisů nemají být pouhými kompilacemi, nýbrž mají být napsány na bázi alespoň parciálního vlastního pramenného výzkumu, je magisterské studium dějepisu ohromnou základnou jak pro výběr talentů pro další studium, tak pro mapování tématik i pramenných celků.

Organisačně v principu velmi volné doktorandské studium je již záležitostí osobností, které s vážným dějepisným výzkumem spojily jednu podstatnou epochu života. Existují – poměrně obstojná – doktorandská stipendia, kdy se doktorandi stávají asistenty „svých“ profesorů (doktorandské studium je vždy velmi jednoznačně vázáno na určitého profesora), velká část doktorandů je ovšem externích. Doktorandské studium je přednostně koncentrováno k disertačnímu výzkumu, jinak je (nepříliš striktně vyžadovanou) standardní povinností doktorandů docházet na „Oberseminare“ či „Kolloquia“, tedy na jednou za dva až čtyři týdny držené přednášky externích referentů, pozvaných vědců (poté nabývá Oberseminar formu veřejné přednášky s diskusí) či – spíše výjimečně – autoreferáty někoho ze spíše nepočtených doktorandů příslušného profesora. Přednášky, lhostejno, ke které kategorii referent patří, ovšem bývají kvalitní a obvykle následuje dlouhá a ostrá diskuse s plénem. Očekává se, že doktorand absolvuje ke svému tématu několik takovýchto přednášek – na domácím institutu i v rámci pozvání k jiným profesorům domovské fakulty i jiných universit. Existují stipendijní a nadační fondy, kde je možno žádat o finance pro takové „invited speakers“ z jiných částí Německa nebo dokonce zahraničí. Počítá se též s tím, že se doktorand se svým tématem prosadí na odborné konferenci a publikuje k širšímu okruhu tematiky několik studií. Předem

---

² Srv.: Jiří Pešek, Německé university současnosti: čas krise nebo nadějných reforem? In: Jiří Pešek (ed.), Univerzity a vzdělání. Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii III., Praha 2002, s. 104–117.

publikovat přímo část disertační práce ovšem není dovoleno: disertace musí být při předložení k posuzování kompletně „panenská“.

Výsledná disertace má formu většinou rozsáhlé (mnohdy až neúnosně rozsáhlé – tj. okolo 1000 tiskových stran) vědecké monografie, zbudované na pramenném materiálu a reflektující současný stav teorie a metodologie oboru. Lze říci, že disertační monografie jsou do velké míry tou skupinou dějepisných publikací, které posouvají obor nejvíce kupředu: autoři na nich pracují několik let, nejednou dokonce déle než desetiletí, a to pod odborným vedením, diskutují k nim, přednášejí a výsledný produkt musí projít oponentním řízením. Velmi často je to tedy nejlepší a nejrozsáhlejší kniha, kterou autor napsal v celém svém životě. Vše další – habilitace, studie na bázi projektů – již vzniká pod daleko větším časovým tlakem a bez tak obsáhlého konsultačního zázemí.

Disertace musí být vydána tiskem. Dokud se tak nestane, nesmí její autor navzdory úspěšné obhajobě a složení rigorosa užívat titul Dr., nýbrž jen Dr. Des. Příspěvek, který nakladatelství vyžadují pro vydání takových speciálních odborných publikací bez větší naděje na širší čtenářskou odezvu, se pohybuje mezi 5000 a 7000 euro. Úspěšní mladí autoři ovšem mají možnost podat si žádost na celou řadu nadací, které financují tisk disertací. Vedle toho existuje velké množství universitních, spolkových, regionálních atd. cen pro nejlepší disertace roku. Ceny se většinou udělují právě ve výši příspěvku na publikaci. Některé university uznávají již i publikaci disertace na internetu, někdy, ale opravdu jen výjimečně, lze využít i staršího pravidla o povinném odevzdání 50 exemplářů disertace a obeslání asi 35 německých knihoven, které mají právo na povinný výtisk.

Habilitace mohou být ve srovnání s disertacemi vlastně i „méně náročné“. Tradiční pravidlo praví, že úkolem disertace je badatelsky prozkoumat nějakou tematiku tak soustavně, že bude na dlouhou dobu monograficky uzavřená, zatímco habilitace by měla historické vědě přinášet i metodický pokrok. Dnes však lze obhájit i „kumulativní habilitaci“, tj. soubor studií k určitému tématu, případně další knihu („second book“), která však již nemusí být povinně vydána tiskem. Při habilitačním řízení se vedle posuzování habilitační práce též – nejednou poměrně náročně – ověřuje didaktická způsobilost habilitanda, který ovšem většinou již po léta vyučoval jako asistent „svého profesora“: tj. vedl cvičení a semináře, pouze nesměl přednášet. To je (z českého pohledu poněkud absurdně) „výsada“ habilitovaných, protože se předpokládá, že je přednášen nejnovější stav poznání oboru a že každá přednáška je originálním autorsko vědeckým výkonem,

tedy nikoliv rutinním zprostředkováním informací, dostupných v odborné literatuře. Německé university totiž mají (!) universitní knihovny a ty jsou navíc opravdu naplněny aktuální odbornou literaturou – situace z pražského pohledu snová.

Provedením habilitace získává vědec „venia legendi“, tj. právo plnohodnotného vysokoškolského přednášení, které ovšem musí udržovat vypsáním alespoň jednoho kursu ročně. Přednáší se většinou za symbolický honorář – v SRN nejsou „státní docenti“ jako v ČR nebo v Rakousku, nýbrž od humboldtovských dob tradiční „soukromí docenti“, k nimž nemá universita v podstatě žádné závazky a povinnosti. Dává jim ovšem většinou k dispozici zázemí pro provádění výuky.

Habilitovaní badatelé se pak mohou ucházet ve vypsáních „Bewerbung“ čili konkursních řízení o profesury. Při nich hraje podstatnou roli jak téma a publikační úspěch a ohlas disertace a habilitace, případně ostatních publikačních produktů uchazeče, tak souznění jeho specialisace se záměry fakulty, která profesuru vypisuje. Užší výběr zhruba pěti uchazečů bývá zván k „předzpívání“, čili k veřejné přednášce na ukázkou a k následné diskusi. Konkurence je nesmírně tvrdá: na většinu vypsáních dějepisných profesur se hlásí minimálně mezi 20 a 50 uchazeči. V 90. letech dosahovala maxima počtu zájemců až ke 300 na jednu profesuru. Motivace je jednoduchá: sociálně nezajištění soukromí docenti, žijící většinou z účasti na výzkumných projektech a z krátkodobých smluvních míst, usilují o výborně placené trvalé místo pod pensí a se zázemím sekretářky a asistenta.

Stávající „volná pracovní síla“ čítá v SRN v oboru dějepisu (bez pravěku a starověku a bez historických uměnověd) aktuálně asi 500 habilitovaných historiků bez stálého zaměstnání, z toho asi 70 i bez projektů nebo termínovaných míst, žijících jen na sociální podpoře. Jako potřebná strategie se proto doporučuje, aby mladý badatel se zájmem o kariéru v oboru napsal „druhou knihu“ o jiné době a jiném prostředí než disertaci (např. po raně novověkářské disertaci druhou práci o dějinách 20. století nebo alespoň o jiné zemi, v každém případě ale z jiného tematického okruhu). University si v době šetření a nuceného škrtání kateder nemohou dovolit luxus nadměrné specialisace profesorů a žádají badatele s širokým rejstříkem. Není to oficiální předpis, spíše ověřená „soutěžní strategie“, má ale své dalekosáhlé důsledky pro kontinuitu výzkumů, vznik vědeckých „škol“ a migraci mladé badatelské generace. Jako standard totiž platí, že se mladý badatel pokud možno nehabilituje na téže universitě, kde obhájil disertaci a – až na nevídané výjimky – neuchází se poté většinou o profesuru na uni-

versitě, kde se habilitoval. Tzv. „Hausberufungen“ platí za vždy podezřelou výjimku. K náležitě německé vědecké biografii v oboru historických věd patří bohatší badatelsko pedagogická zkušenost, pokud možno i se zahraničními kapitoly.

Níže bude v této studii ještě ukázáno, jak podstatně se v posledních desetiletích posunulo těžiště tematického zájmu dějepisného výzkumu a produkce. Přesto právě u výběrových řízení na profesorská místa platí, že ti uchazeči, kteří se nikdy podstatněji nezajímali o politické dějiny, tedy o nejtradičnější a v postmoderních diskusích nejvíce opovrhovaný ze všech oborů historického zkoumání, podstatně podvázali své šance na úspěch. Dominance politických dějin pokračuje v neopositivistickém hávu. Došlo ovšem ke změně perspektivy: politické dějiny je možno odvíjet v sociálně dějepisné perspektivě odspodu, vycházet z lokálních či regionálních výzkumů, nahlížet politické problémy optikou osudů odborových nebo profesních svazů a pro období po r. 1918 je takticky výhodné spojit některé politisovatelné téma s židovskou problematikou nebo s dějinami antisemitismu. Dějepisný výzkum je sice jistě svobodný, strategie úspěchu však diktují soustředit se na osvědčená a posuzovatelům důvěrně známá témata, na která mohou v rozpravě s uchazečem pružně reagovat.

Zmíněná značně komplikovaná cesta k profesuře má omezit vytváření lokálních klik, má podněcovat rozsáhlé získávání zkušeností a osobních kontaktů v celoněmeckém nebo dokonce celoevropském, případně euroamerickém prostoru, cestu k profesuře však značně komplikuje a – ve srovnání zejména s anglosaským světem – prodlužuje. Aktuální červenozelená koalice se proto pokusila reformou rámcového vysokoškolského zákona jednak „zlikvidovat“ jednu generaci soukromých docentů a „přestárých“ badatelů (nad 35 let), kteří pracují na habilitaci, jednak zavedením na pět let omezené „Juniorprofessur“, podle (nedokonale aplikovaného) amerického vzoru odbourat habilitace jako nutnou podmínku profesury, otevřít tuto možnost již badatelům okolo třicítky, snížit vědecké nároky na příští profesory a více a dříve je – s většinou úředních profesorských povinností – zapojit do pedagogického provozu. Reakce vědecké veřejnosti jsou ve společenských vědách negativní, praktické zkušenosti zatím spíše varovné. Konkurenční tlak při konkursech na řádná profesorská místa tím ovšem mnohonásobně vzrůstá.³

Nezabýval bych se těmito „provozními“ otázkami a okolnostmi tak podrobně, kdyby neměly bezprostřední důsledky pro vědeckou přípravu

³ Srv.: Jiří Pešek, 475 let Filipovery univerzity v Marburgu, ČČH 101 (2003), s. 196–198.

v oboru a pro systematickost i důkladnost tradičních monografických netýmových výzkumů. Prakticky jen profesori se totiž mohou (a pod tlakem svých universit v podstatě musí) ucházet o velké projektové granty, které zajišťují dodatečné finanční prostředky jejich katedrám jak na vybavení a výzkumný provoz, tak na platy termínovaně (na jeden až na pět let) zaměstnávaných výzkumných pracovníků (většinou doktorandů nebo habilitandů). Ustavením Juniorprofesur se tato (co do správních a finančních výkonů velmi náročná) možnost přenesla i na nejmladší vědeckou generaci – s řadou pozitivních i negativních konsekvencí.

Co do objemu produkce až s odstupem za universitami stojí výzkumné ústavy. Jsou to relativně menší pracoviště, která mají specifické úkoly – tradičně především ediční povahy nebo se orientují na dlouhodobé soupisové, lexikální, biografické projekty. Spíše výjimkou se v tomto systému jevily neuniversitní instituce, zaměřené na podporu elitních disertačních a habilitačních projektů (Graduiertenkolleg), a to dominantně s cílem zasíťování německého dějepiscectví do širších evropských, resp. světových kontextů. Velice blízko universitě se tak ocitl především mohučský Institut für europäische Geschichte, založený po válce jako svého druhu „převýchovný“ nástroj spojenecké (francouzské) politiky vůči německo nacionálnímu dějepiscectví.⁴ Jeho hlavní úlohou bylo přivést ke společným projektům a diskusím mladou doktoradskou a habilitandskou generaci historiků z Německa a ostatní Evropy, resp. celého světa. Časem se z IEG stal čelný evropský ústav, zaměřený na stipendijní podporu a vedení projektů mezinárodního společenství mladých historiků.⁵ V 90. letech došlo postupně k velmi těsné vazbě IEG na mohučskou Guttenbergovu universitu.

IEG se tak koncepčně dostal do postavení velmi blízkého např. nově založeného prestižního berlínského Centra pro evropská komparativní studia (Zentrum für vergleichende Geschichte Europas založilo a vede „sou-

---

⁴ Winfried Schulze/Corine Defrance, Die Gründung des Instituts für europäische Geschichte Mainz, Mainz 1992 a pro širší kontext založení IEG: Richard Gilmore, France's Postwar Cultural Policies and Activities in Germany, Washington D.C. 1973; Claus Scharf/H. J. Schröder (edd.), Die Deutschlandspolitik Frankreichs und die Französische Zone 1945–1949, Wiesbaden 1983 a F. Knipping/J. Le Rider (edd.) Frankreichs Kulturpolitik in Deutschland 1945–1950, Tübingen 1987.

⁵ Aktuální přehled dějin, především však rozsáhlé obce stipendiátů, soupis konferencí a bibliografie publikací IEG srv.: Institut für Europäische Geschichte Mainz 1950–2000. Eine Dokumentation, Mainz 2000.

hvězdí“ Kocka – Hildermeier – Sundhausen – Kaelble) při Friedrich-Meinecke-Institut v Berlíně. V 90. letech v Německu ostatně vzniklo několik tematicky profilovaných „kolegií“ pro přípravu vědeckého dorostu. Každé z nich má i své projektové tematické těžiště. Pro české země má mimořádný význam lipské Geschichtswissenschaftliches Zentrum Ostmitteleuropa, založené a vedené Winfriedem Eberhardem. Málokteré z těchto nových center se však za jediné desetiletí dokázalo dostatečně vědecky vyprofilovat a nabýt nadregionální význam.

Asi nejvýznamnějším ústavem neuniversitní sítě je Institut für Zeitgeschichte (IfZ), sídlící od konce 40. let v Mnichově a od 90. let provozující významnou, na dějiny NDR orientovanou pobočku v Berlíně.⁶ Práce IfZ se tradičně zaměřuje jednak na systematický – v podstatě projektový, ale dlouhodobý – výzkum období nacismu (IfZ byly spojenci svěřeny početné materiály, sebrané v souvislosti s přípravou procesů proti prominentním nacistům), jednak na systematické prozkoumání vývoje poválečného Německa – především na základě systematicky prozkoumaného bavorského příkladu. Velkým úkolem IfZ jsou však především systematické edice „vládních papírů“ výmarského, nacistického i poválečného Německa. Na tyto ediční práce se pak váže řada dílčích projektů. IfZ přitom slouží i jako studijní báze, kde je velká část jeho sbírkových fondů zpřístupněna badatelské veřejnosti. Zcela zásadní význam pro historiografii německých dějin 20. století má pak mezinárodně renomovaný ústavní čtvrtletník *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*.⁷

Významnou složkou německého historiografického systému jsou i Instituty Maxe Plancka, obdoby ústavů národních akademií sousedních států. Pro dějepis klíčový z nich (MPI für Geschichte) se nalézá v dolnosaském universitním městě Göttingen, právně historicky orientované pracoviště (MPI für europäische Rechtsgeschichte) pak ve Frankfurtu nad Mohanem.⁸

---

⁶ Srv. Horst Möller/Udo Wengst (edd.), *50 Jahre Institut für Zeitgeschichte. Eine Bilanz, München 1999* a zde studie: Horst Möller, *Das Institut für Zeitgeschichte und die Entwicklung der Zeitgeschichtsschreibung in Deutschland*, s. 1–68, Hans Buchheim/Hermann Graml, *Die fünfziger Jahre: Zwei Erfahrungsberichte*, s. 69–83. Komentovaná bibliografie ústavních publikací tamtéž, s. 489–506.

⁷ Hans Maier, *Die Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, in: Möller/Wengst, *50 Jahre Institut für Zeitgeschichte*, s. 169–179.

⁸ Přehled o publikační aktivitě MPI f. G, tj. o jeho publikačních řadách i o samostatných publikacích nalezne zájemce na webové stránce <http://www.geschichte.mpg.de>.

Všechny mimoakademické instituty jsou dnes – někdy na formalisované bázi, jindy pevnými personálními pouty – spojeny s regionálními univerzitami. Je to doklad skutečnosti, že university mají větší míru prestiže, a že i specialisované ústavy potřebují kontakt k universitně provozované vědě. Platí to i o tak specifickém pracovišti, jako je Militärgeschichtliches Forschungsinstitut v braniborské Postupimi (dříve ve Freiburgu in Breisgau, kde dodnes zůstal i rozsáhlý ústavní archiv). Z úzce specialisovaného ústavu s čistě vojenskou specialisací se institut v kontextu s proměnou pojmání dějin válek od technicko politických událostí k sociokulturnímu, resp., komplexně historickému jevu vyvinul v čelné pracoviště s tématy k široce chápaným moderním dějinám.⁹ V tomto smyslu se pak proměnil i časopis Militärgeschichtliche Mitteilungen.

Poněkud stranou hlavního, akademicky sledovaného, proudu dějepisectví stojí početné a různorodé malé regionální historické ústavy nebo dějepisná pracoviště, vzniklá v letech studené války jako ideologisovaná připomínka německých „územních ztrát na východě Evropy“. Tato pracoviště (menší ústavy jsou např. v Oldenburgu nebo v Lüneburgu) se již v průběhu 70. a 80. let a o to více pak po rozpadu sovětského bloku proměnila v moderní, vědecká a badatelsko servisní zařízení různé kvalitativní úrovně i rozsahu. Prvořadý mezinárodní význam má – v 90. letech pod vlivem Hanse Lemberga směrem k badatelsko servisnímu pracovišti do základů reformovaný – Herder-Institut v Marburgu nad Lahnem, dnes klíčové německé dějepisné neuniverzitní pracoviště, zaměřené na Polsko a Pobaltí, resp. šíře na celou bývalou sovětskou východní Evropu. Herder-Institut je díky své unikátní, ohromné knihovně a dokumentaci, s ohledem na své výzkumné programy a ovšem i jako vydavatel a sídlo renomovaného časopisu Zeitschrift für Ostmitteleuropaforschung jedním z klíčových center německého výzkumu území, ležících na východ od dnešních německých hranic.

Podobným procesem od spolku a ústavu vyhnaných nacistických profesorů roku 1945 zrušené Německé university v Praze k evropsky uznávanému centru široce vnímané historické bohemistiky se pod vedením Karla Bosla a poté Ferdinanda Seibta vyvinulo mnichovské Collegium Carolinum. Dnes je to široce mezinárodně kooperující ústav s bohatou, studentské

---

⁹ K tomuto posunu Srv.: Gerd Krummeich, Militärgeschichte für eine zivile Gesellschaft, in: Christoph Cornelißen (ed.), Geschichtswissenschaften. Eine Einführung, Frankfurt a.M. 2000, s. 178–193.

i vědecké veřejnosti přístupnou knihovnou a dokumentací, agilní pracoviště s velkou vlastní badatelskou i konferenční aktivitou, zaměřenou přednostně na dějiny 20. století, a vedle toho i s rozsáhlou vlastní ediční řadou monografií k dějinám českých zemí. Historický časopis *Bohemia*, který vychází v Collegiu Carolinu, nejen že je jediným bohemistickým historickým časopisem mimo české země, ale je to vysoce kvalitní vědecká revue s širokým záběrem redakční perspektivy.

Posledním zatím nezmíněným významným okruhem pracovišť, která produkují významná dějepisná díla, jsou německé zahraniční ústavy. Již od 19. století je etablován Německý historický ústav v Římě.¹⁰ Původně byl soustředěn k velkým edičním podnikům, postaveným na bázi germanistického výzkumu středověkých i raně novověkých fondů přebohatého vatikánského archivu. Postupem času se jeho badatelský dějepisně kunsthistorický záběr podstatně rozšířil: chronologicky až do 20. století. Od výzkumu k pramenům německých dějin nebo materiálů o dějinách Němců na Apeninském poloostrově se výzkumný zájem posunul – zejména v druhé polovině 20. století – k vlastním italským dějinám jako tématice podstatně pro porozumění širším kontextům evropských dějin.

V druhé polovině 20. století a zejména od 60. let pak vznikala další zahraniční pracoviště: ústavy v Paříži, Londýně, Washingtonu, Osace. Po rozpadu sovětského impéria byly založeny německé historické ústavy ve Varšavě a nejnověji v Moskvě.¹¹ Jejich statut je rozdílný a sahá od plně státních ústavů přes smíšená nadačně státní pracoviště, někdy dokonce s podstatným podílem hostitelské země, až k čistě nadačním založením (srovnej např. velkou roli „Zeit-Stiftung“ při vzniku moskevského výzkumného ústavu). Nejstarší a také nejetablovanější z této skupiny je pařížský DHI, který mj. vydává vynikající dříve masivní ročenku, dnes každoroční chronologicky členěnou (středověk – ranný novověk – 19. a 20. století) rozsáhlou třísvazkovou publikaci „Francia“, shrnující ve francouzštině a něm-

¹⁰ Srv. moji recenzi jubilejní publikace římského ústavu, v níž je proměněn jeho badatelského zaměření a tedy svým způsobem i posunu zahraničně politické funkce věnována bližší pozornost: R.Elze/A. Esch (edd.), *Das Deutsche Historische Institut in Rom 1888–1988*, Tübingen 1990, in: *ČČH* 1992, s. 278–279.

¹¹ Snad nejsympatičtější publikací, která vyšla z varšavského Deutsches Historisches Institut Warschau je polsko-německá, s drastickou otevřeností napsaná kolektivní práce: Włodzimierz Borodziej/Klaus Ziemer (edd.), *Deutsch-polnische Beziehungen 1939 – 1945 – 1949. Eine Einführung*, Osnabrück 2000, vydaná jako 5. svazek publikační řady varšavského institutu.

čině studie a rozsáhlé recensní oddíly, které sledují témata a problémové okruhy, zajímavé pro obě historické obce.

Zahraniční historické ústavy mají vlastní badatelskou náplň, většinou do jisté míry soustředěnou k dějinám německých minorit nebo německých aktivit různého druhu v té či oné zemi. K těmto tématům vycházejí soupisy pramenů, bibliografie a edice.¹² Vedle toho však zahraniční historické ústavy jednak samy provádějí projektový výzkum, jednak jsou „infrastrukturní bází“, o kterou se mohou opřít badatelé, přicházející s vlastními výzkumnými projekty o té nebo oné zemi. Zahraniční výzkumné ústavy také slouží jako základna spolupráce s historiografiemi hostitelských zemí (do jisté míry doplňují např. aktivity bilaterálních historických komisí).¹³

Opakovaně jsem tu zmínil masivní projektové financování výzkumné činnosti v SRN. K tomu je třeba dodat, že rozdíl v charakteru projektových grantů mezi ČR a SRN nespočívá jen ve finančním rozsahu grantů, ale především v tom, že je v nich masivně počítáno s personálními vydáními: jsou to granty, z nichž se financují pracovní místa pro asistenty (spo-

---

¹² Na starší, dvousvazkovou bibliografii: Karl. J. Arndt/Mary E. Olson, *The German-Language Press of the Americas*, München 1973, 1976, jež přinesla soupis jazykově německých novin, které kdy vycházely na americkém kontinentě, navázala v řadě *Reference Guides of the German Historical Institute Washington D.C.*, redigované Hartnutem Lehmannem jako 4. svazek kniha Anne Hope/Jörg Nagler, *Guide to German Historical Sources in North American Libraries and Archives*, Washington D.C. 1991. Pracovníci Německého historického ústavu ve Washingtonu se obrátili na 500 archivů, knihoven a historických spolků v USA a v Kanadě se žádostí o poskytnutí informací o jimi uchovávaných pramenech germanofonní povahy. Do bibliografie byly zahrnuty nejen materiály, týkající se vlastního Německa, ale všechny dokumenty, vztahující se na německy hovořící oblasti. Figurují tu tedy i prameny k Rakousku, germanofonní části Švýcarska či k německým koloniím v Rusku. Zařazeny jsou pak nejen dokumenty, vzniklé na těchto územích a transferované do Ameriky, nýbrž i prameny o zkušenostech německy hovořících přistěhovalců s americkou realitou, kterou zažívali jako imigranti i jako političtí utečenci. Práce, koncepčně navazující na projekt Německého historického ústavu v Londýně, *Manuscript Sources for the History of Germany since 1500 in Great Britain*, ponechala stranou jen dvě významné instituce: Výzkumem bylo zjištěno, že bohatství germanofonních fondů amerického National Archives a rukopisného oddělení Library of Congress je tak veliké, že fondům těchto ústavů bude lépe věnovat dva zvláštní svazky.

¹³ Bilaterální komise historiků jsou dalším specifickým, publikačně výkonným, ale z koncepce tohoto článku poněkud vybočujícím historiografickým fenoménem druhé poloviny 20. století. Jako příklad lze uvést Společnou česko-německou komisi historiků: o její činnosti a publikačních výstupech Sr. přehlednou zprávu in: *ČCH 99 (2001)*, s. 658–660. Velmi aktivní je polsko-německá komise pro učebnice dějepisu nebo nejnověji německo-francouzská historická komise.

luřešitele) nebo „technické“ síly (rutinní řešeršisté, bibliografové, zpracovatelé dat) vedoucího badatele projektu. Velmi často jsou do rozpočtu již započteny i náklady na konferenční nebo publikační výstup výzkumného projektu.

Projekty – tzv. „drittmittel“ – jsou významnou součástí financování provozu většiny univerzitních pracovišť, která jsou i hodnocena podle úspěšnosti při jejich získávání. Podstatná část vybavení institutů a kateder není bez „drittmittel“ vůbec myslitelná. Obdobně není představitelný ani běžný (tj. i pedagogický) provoz větších univerzitních ústavů bez pracovních míst, financovaných z těchto zdrojů. Vzhledem k přibližování se též ostatních – neuniverzitních – institutů univerzitní sféře, resp. jejich prorůstání do akademického prostředí a zároveň relativní pokles závažnosti stabilních finančních zdrojů pro nadstandardní badatelskou činnost neuniverzitních ústavů, zapojují se do soutěže o „drittmittel“ v podstatě všechna pracoviště.

Velkou výhodou je bohatá škála poměrně velmi silných nadačních subjektů, které – ovšem za velmi náročných podmínek – udílejí výzkumné granty. V čele stojí Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), která disponuje státními prostředky. Stejný vliv mají však i grantové fondy v podstatě nestátních nadací, či nadací, vzniklých okolo soukromých fundací. Z nich nejznámější jsou Volkswagen-Stiftung a Robert-Bosch-Stiftung, v poslední době se stále více uplatňuje např. i Zeit-Stiftung. Počet nadací, které udílejí výzkumné projekty, je ovšem daleko větší a sama jejich orientace a správné zpracování návrhů se stává specifickým aplikovaně vědním oborem. Nadace coby projektové agentury provádějí náročná oponentní řízení projektů – poskytují však potom nejen peníze, ale i podstatnou prestiž těm, koho podporují.

Jako v každém oboru, neopominutelnou bázi německé historiografie tvoří odborné časopisy. Již výše jsem zdůraznil klíčovou roli knižních monografií v německé historiografii. Na rozdíl od českého prostředí, které dosud nese stigma doby socialismu, kdy z celé řady důvodů těžiště publikační aktivity většiny historiků leželo v oblasti časopiseckých studií a nikoliv knih, nehraje publikování v časopisech v Německu rozhodující roli. S trochou nadsázky lze říci, že jako časopisecké články jsou tištěny přípravné a průvodní studie projektů, ústících do monografií, nebo jsou významnými profesory časopisecké a sborníkové příspěvky vnímány jako kapitoly příštích knih, které budou sestaveny (převážně) z původně samo-

statných studií. Toto konstatování ovšem platí o časopisech v odlišné míře. Např. jednotlivé sešity prestižního *Geschichte und Gesellschaft* jsou koncipovány jako monotematická čísla, sestavená ad hoc vždy jiným odborníkem a tedy vlastně jako samostatné monografické publikace ve formě časopisu.¹⁴ Především či takřka výhradně jen studie hrají též jednoznačně prim v VfZ nebo v nově založeném, redakčně v Tübingen zakotveném *Journal of Modern European History*.¹⁵

Hlavní význam většiny časopisů centrální povahy však naopak spočívá v rozsáhlé recenzi (případně recensně polemické) činnosti. Lze to říci o tradičním a všeobjímajícím *Historische Zeitschrift*, o *Zeitschrift für historische Forschung* specialisovaném na dějiny středověku a raného novověku, tedy časopisech s tematicky celooborovým záběrem a dvou ústředních periodikách německé historiografie.¹⁶ Platí to ale i pro vynikající *Archiv für Sozialgeschichte*, pro *Vierteljahreshefte für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* nebo pro *Archiv für Kulturgeschichte*. Časopis *Neue politische Literatur* je pak periodikem plně se soustřeďujícím na souhrnné i jednotlivé recenze k novým a soudobým, zdaleka ne jen politickým, dějinám. Recenzi, případně bibliografický zájem pak dominuje i řadě tematicky specializovaných historických časopisů, z nichž tu jmenujme např. vynikající *Informationen zur modernen Stadtgeschichte*.

Nezanedbatelným problémem na německé dějepisné scéně je nepřehledná a nesnadno rozšifrovatelná záplava konferenčních sborníků (ty přece jen ještě většinou mají nějaké souhrnné téma a lze je tedy jak dohledat, tak v nich najít články převážně opravdu k naznačené tematice) a „Festschriftů“, čili jubilejních publikací a posmrtných poct významným osobnostem dějepisné vědy. Konferenční sborníky (mezi nimiž ovšem je

---

¹⁴ Jako konkrétní příklad uvedme *Geschichte und Gesellschaft* 24/3 (1998), s. 349–497, který je zároveň tematickým sborníkem: Wolfgang Hardtwig (ed.), *Geschichtsbilder und Geschichtspolitik*, se studii Hans-Ulrich Thamera, Edgara Wolfruma, Martina Sabrowa a s rozsáhlými soubornými recensemi k tematice prolnutí dějepisu a politiky z pera Ralfa Possekela, Jürgen Daniele a Ingrid Gilcher-Holtey.

¹⁵ Prvé číslo tohoto vědeckého periodika, které nárokuje postavení prvního „celoevropského“ historického časopisu, je v režii Dirka Schumanna věnováno tématu „násilí a společnost po první světové válce.“ *JMEH* 1/1 (2003), s. 24–149.

¹⁶ Srv. sborník: Matthias Middel (ed.), *Historische Zeitschriften im internationalen Vergleich*, Leipzig 1999 a ze starší literatury: Theodor Schieder (ed.), *Hundert Jahre Historische Zeitschrift 1859–1959. Beiträge zu einer Geschichte der Historiographie in den deutschsprachigen Ländern*, München 1959.

řada zásadních a skvělých publikací) z velké části vznikají s cílem relativně snadno publikačním výstupem cílově „ospravedlnit“ přidělení finančních prostředků projektu, který jinak nemá monografický nebo ediční výstup (tím netvrdím, že všechny ediční nebo monografické výstupy někdy i velmi nákladných projektů jsou vědecky přínosné nebo občas dokonce i jen ospravedlnitelné).

„Festschriften“ jsou pak – řečeno s ironickou nadsázkou – především společenskou událostí, neboť oslavování jubilujících koryfeů je zažitý zvyk a účast na tomto rituálu je výrazem jak uznání lenní poslušnosti ze strany autora, tak i jeho nároku na budoucí podporu ze strany oslavence. Jen menší část oslavných publikací dokáže udržet tematickou sevřenost a jen výjimečně se i ostatní koryfeje obětují do té míry, že do „festschriftu“ některého ze svých přátel umístí opravdu významnou studii, kterou by si jinak šetřili pro sborníky, vydávané ve vlastní režii.¹⁷ Klíčový problém ovšem spočívá v tom, že je obtížné dohledat se tematicky zajímavých studií, umístěných z těch či oněch důvodů ve sborníku, jehož titul nic nenačňuje o dané problematice.

Organisací, která profesně reprezentuje německou historickou obec, je Německý svaz historiků. Jeho úlohou je reprezentovat německé dějepisce a dějepisce vnitrostátně i mezinárodně a též hájit zájmy oboru a členstva vůči politické reprezentaci, a to jak v ohledu praktickém (např. postavení dějepisu a akademické historiografie ve školství), tak v ideálním, tedy co se týče role dějepisu v německé společnosti a politice ve smyslu historické dimenze a odpovědnosti. Pragmaticky viděno, vytváří „Historikerverband“ jistou platformu pro setkávání historiků a zejména každý druhý rok organizuje spolkové sjezdy historiků (Historikertag). Vedle významné společenské reprezentace oboru (žurnalisté tyto události sledují s poměrně velkým zájmem a značně rozsáhle komentují jako svého druhu „psychoanalýzu“ německé společnosti) mají tyto sjezdy dominantně charakter veletrhů, na nichž jedni – většinou ti mladší – nabízejí svoji kompetenci a pracovní sílu, resp. snaží se zaujmout prezentací objevných či alespoň netradičních

¹⁷ Abych doložil, že přes vyjádřenou skepsi v Německu skutečně existují i jubilejní sborníky s vynikajícími příspěvky skutečně čelných představitelů oboru, uvedu sborník z konference, uspořádané Herder-Institutem a marburskou universitou k pětadesátinám Hanse Lemberga: Eduard Mühle (ed.), *Mentalitäten – Nationen – Spannungsfelder. Studien zu Mittel- und Osteuropa im 19. und 20. Jahrhundert. Beiträge eines Kolloquiums zum 65. Geburtstag von Hans Lemberg, Marburg 2001*, srv. moji zprávu in: *ČCH 100 (2002)*, s. 179–180.

výsledků svých výzkumů a usilují tak o nabídky účasti na projektech nebo o krátkodobá zaměstnání (v Německu jsou běžné semestrální až několikaleté „záskoky“ – „Vertretung“ profesorů i asistentů, kteří obdrželi výzkumné stipendium, gastprofesuru do zahraničí atp. a uvolňují tak na jistou dobu své učitelské místo i universitní příjem).

Je prostě potřeba zaujmout „mandaríny“ oboru, členy nadačních rad, předsedy komisí, ale i nakladatele nebo šéfy institucí, které udílejí cílené knižní projekty. Sjezd je tedy přednostně veletrh témat, osob i pracovních šancí a je takovým, jaký si ho přihláškami nabízených sekcí historici udělají. (V tomto kontextu je třeba připomenout, že němečtí historikové již pochopili význam globalisace trhů práce a publikací a velmi pilně se zúčastňují i amerických historických sjezdů AHA nebo tradičně jazykově a literárně definovaných, dnes ale již do velké míry dějepisnými referáty a sekcemi naplněných výročních sjezdů amerických German Studies Association a Slavic Studies Association.) K přípravě a nahlášení sekce může být někdo motivován snahou vytýčit prostor pro nový obor (tak tomu bylo např. s dějinami žen, dějinami mentalit, ale např. i s dějinami některých sousedních národů, jimž německá historiografie nevěnovala pozornost), upozornit na své pracoviště, svoji pracovní skupinu nebo své – fungující – mezinárodní kontakty. Motivů je mnoho a sekcí bývá hodně přes sto. Většina se odehraje v tichosti a nezájmu většiny zúčastněných, cílem ovšem je stát se „událostí“ a přitáhnout pozornost pléna, žurnalistů i nakladatelů. To se povedlo např. roku 1998 na sjezdu ve Frankfurtu nad Mohanem, kde mladá generace historiků začala kácet „modly“ poválečného německého dějepiscetví a odhalila nacistickou minulost takových osobností, jako byli Theodor Schieder, Werner Conze nebo Karl Dietrich Erdmann.¹⁸

Své sjezdy mají i suboborové svazy – pro nás nejnámější z nich je početně silný „Verband der Osteuropahistorikerinnen und -historiker“ čili svaz historiků východní Evropy. Odbornou tribunou historiků s touto specialisací jsou (s VOH ovšem neprovázané) Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, případně Zeitschrift für Osteuropaforschung. I tento specialisovaný svaz pořádá svá výroční zasedání s v mnoha ohledech podobnými charakteristikami jako u „velkého“ svazu historiků. Zájmem svazu je např. koordinace výzkumných aktivit s mezinárodním výzkumem na poli ruských a východoevropských dějin, sledování a referování probíha-

---

¹⁸ Marie Luise Recker (ed.), Intentionen – Wirklichkeiten. 42. Deutscher Historikertag in Frankfurt am Main 1998. Berichtsband, München 1999.

jících výzkumných projektů či práce s mladou generací oboru (Nachwuchsseminare).¹⁹

Obrátme nyní pozornost k historiografické produkci a pokusme se na bázi sond určit vzájemné kvantitativní proporce jednotlivých oblastí, epoch a témat. Prvou možností, jak se orientovat v mase současné produkce, je studium periodické historické bibliografie. Ta vychází v Německu každoročně – v návaznosti na informace o „works in progress“ v Jahrbuch für Historische Forschung – dílem „Pracovního společenství neuniversitních historických výzkumných zařízení v SRN“ coby supplement Historische Zeitschrift, a to jak v podobě CD-ROMu, tak klasicky knižně. Nejmladší koncem roku 2003 dostupný ročník byla bibliografie za rok 2001. Aby bylo možno eliminovat náhodná (např. jubilejní) nakupení studií k některým tématům, byl jako „stále ještě aktuální“, ale přesto vyrovnávací vzorek vzat o tři roky starší ročník 1998.²⁰ V úvodu z pera Christopha von Maltzahn se dočteme, že pro rok 1998 bylo s oporou v informacích 876 akademických i mimoakademických pracovišť zpracováno 2670 knižních i časopiseckých titulů, 1530 samostatných děl z Deutsche Nationalbibliographie a bibliografie německých děl, vycházejících v zahraničí, 4400 článků z 399 časopisů celého světa a 5530 příspěvků z 342 sborníků. O tři roky později von Maltzahn konstatoval, že bylo nahlášeno 2600 děl z 838 institutů a universit, 1700 děl z národní bibliografie, 430 prací nahlášených německými historickými instituty v zahraničí, 5590 článků ze 449 časopisů a 7200 studií z 453 sborníků. Přírůstek za ony tři roky tedy činí 3400 příspěvků, tedy asi čtvrtinu původního rozsahu. Jistě jde do jisté míry o zvýšení ohlašovací disciplíny a bibliografické důkladnosti, jako signál kvantitativního nárůstu publikací v historické vědě je však tuto informaci třeba brát velmi vážně.

Vzhledem k počítačové nekompetenci autora tohoto pojednání, bylo možno provést jen zcela jednoduché statistiky: V bibliografii je vhodné

¹⁹ Přehled o aktuálních výkonech německého výzkumu tzv. středovýchodní Evropy podává rozsáhlá souhrnná zpráva ředitele marburského Herderova Institutu: Eduard Mühle, Geschichte Ostmitteleuropas. Literaturbericht, Geschichte in Wissenschaft und Unterricht 52 (2001), s. 47–63, 122–138, 192–209 a 260–283. Pozoruhodný analytický pohled na stav výzkumu dějin této části německého sousedství podal v – bohužel zatím netištěné – přednášce v lipském GWZO 22. 6. 2001 Hans Lemberg pod názvem: Desiderate der Ostmitteleuropaforschung: Geschichte II.: 19. und 20. Jahrhundert. Děkuji mu tímto za zpřístupnění tohoto velmi podnětného textu.

²⁰ Horst Möller (ed.), Historische Bibliographie. Berichtsjahr 1998, München 1999, týž, Historische Bibliographie. Berichtsjahr 2001, München 2002.

podrobně vyhodnocovat především bezmála sedmisetstránkový (r. 2001 již více než osmisetstránkový) Chronologicko-systematický díl, zajímavé informace však obsahuje i všeobecný přehled. Pro jednotku hrubého kvantifikačního vyhodnocení obsahu bibliografie byla – při vědomí možné ohromné rozdílnosti, ale s ohledem na proveditelnost rešerše – zvolena jedna stránka záznamů. Jde tu tedy o pouhé naznačení proporcí a posunů, nikoliv o exaktní vyčíslení obsahových struktur, kde by ovšem bylo nutno též druhotně přezkoumávat rozřadovací kritéria a jejich uplatňování při klasifikaci podchycených prací. Obsahová struktura všeobecného oddílu bibliografie za léta 1998 a 2001 tedy vypadá (v pojmech, užitých autory bibliografie) následovně:

Tabulka 1: Tematické rozčlenění obsahu všeobecné části bibliografií za léta 1998 a 2001

Tematická skupina	1998	2001
Země a lid	2	3
Politické ideje a hnutí	1	1
Politika, stát, právo	4	5
Hospodářství a společnost	3	5
Publicistika a veřejné mínění	2	4
Válka a vojenství	0,5	1
Náboženství a církve	3	4
Kultura a umění	1	1
Vzdělání a školství	1	2
Věda a technika	1	5
Celkem stran	18,5	31

Tabulka ukazuje masivní takřka všeobecný (s výjimkou stagnujícího zájmu v oblasti dějin politických idejí a dějin kultury) kvantitativní nárůst prakticky všech skupin, nejzřetelněji u dějin vědy a techniky, následně u publicistiky a veřejného mínění a za třetí u hospodářství a společnosti.

Chronologicko systematický díl bylo možno vyhodnocovat s ohledem na míru zájmu o jednotlivé epochy, jednak s pohledem na relaci zájmu německých badatelů o vlastní (teritoriálně se proměňující) Německo a o jiné evropské i světové země a oblasti. Připomeňme jen, že mezi studii, věnovanými dějinám „Německa“, ať již je budeme definovat jakkoliv, jsou započítány i početné práce zahraničních badatelů, zatímco záznamy o zahraniční problematice (s výjimkou německých témat v zahraničí: „Auslandsdeutsche, Deutsche Handelspolitik in Schweden...“, kdy se opět zaznamenává vše) jsou autorsky výhradně jen „německé“.

Geografické členění této části bibliografie se v chronologickém průběhu i v obou excerpovaných svazcích v důsledku skladby podchycených titulů poněkud odlišuje. Stabilní a poněkud neobvyklé – zřejmě počtem excerpovaných jednotek dané – je oproti tomu zejména členění novějších a nejnovějších dějin: mezníkem není zánik „staré říše“ roku 1806, nýbrž počátek francouzské revoluce roku 1789 a dalším mezníkem je rok 1914, tedy počátek I. světové války a rok 1945, konec II. světové války – nástup nacismu tu, přes zvyšující se mezinárodní konsens o jeho periodisačním významu, zůstává nezohledněn.

V geografickém rozdělení Evropy se český čtenář setká s poněkud „náročnou“, byť i svým způsobem logickou, nomenklaturou a návazně se specifickým tříděním střední Evropy: Již od raného středověku je říše (vlastně ještě to ani nebyla svatá říše římská) nazývána „Deutsches Reich“. V rámci takto německy zpětně nacionalisovaného středoevropského útvaru pak mezi jednotlivými historickými říšskými, resp. především aktuálně „spolkově německými“ zeměmi typu „Severní Porýní – Vestfálsko“ přicházejí Rakouské země – od r. 1648 Rakousko (Österreich). Děje se tak již dlouho před tím, než se z temnot vynoří první listina se slavnou zmínkou o „Ostarichi“. Ze svazku „německé říše“ či přímo „Německa“ se Rakousko v bibliografii osamostatňuje až k roku 1815. V rámci Rakouska pak nalezneme informace o dějinách českého státu. Laik by si myslel, že nejspíše byl součástí některé dnešní spolkové země SRN. Na „Prusko“ ovšem autoři kupodivu nezapomněli, takže např. středověký Královec není třeba hledat

v rámci SSSR. K bibliografickému osamostatnění českého státu dochází až od vzniku Československa roku 1918.²¹

Nepřipomínám tu tyto historicko geografické problémy s ohledem na možné ublížení sebevědomí nacionálně uvědomělých Čechů (Uhry a v jejich rámci jak dnešní Slovensko, tak i Maďarsko figurují až do r. 1914 nerozlišeně v rámci „východní Evropy“), ale spíše proto, abych připomněl dodnes živou závažnost německo nacionální – bibliografické – tradice, především však nutnou problematičnost následujícího jednoduchého kvantitativního vyhodnocení této bibliografie. Regionálně – chronologickou tabulku, sledující situaci od počátku středověku po konec 20. století jsem rozdělil rokem 1914 na dvě části tak, jak se zásadně proměnila skladba rozpisu podchycovaných států a oblastí. Následující tabulka byla sumarizována ze dvou excerpovaných ročníků dohromady, aby se tak minimalisovaly náhodné výkyvy zájmu.

Tabulka 2: Tematické a chronologické rozčlenění regionálně chronologické části bibliografií za léta 1998 a 2001 pro léta 476–1914 (v procentech)

Časové období:	476–1500	1500–1789	1789–1914
Německo	54,0	62,7	70,7
Rakousko	3,9	3,3	4,7
Švýcarsko	–	1,9	2,6
Nizozemí	–	3,3	0,7
Británie	3,9	6,4	3,5
Francie	14,6	7,3	5,6

²¹ „Omluvou“ pro sestavovatele bibliografie je minimální výskyt citací děl o českých dějinách. Není divu: pro bibliografii je ze všech českých periodik excerpován jen Český časopis historický, z bohemikálně orientovaných zahraničních časopisů mnichovská Bohemia a marburský Zeitschrift für Ostmitteleuropaforschung. Do masy podchycené časopisecké produkce se nedostal ani české problematice pohostinný americký Journal of Austrian Studies.

Časové období:	476–1500	1500–1789	1789–1914
Iberská oblast	3,1	1,9	0,9
Itálie a Vatikán	8,0	4,0	2,9
Byzanc, Jihovýchodní Evropa, Turecko	6,8	1,7	1,8
Východní Evropa a Rusko	3,4	5,6	5,3
Severní Evropa	2,3	1,9	1,3
100%	192	239,5	274,5

Již z první tabulky je zřejmé, že váha svaté říše římské, resp. poté Maloněmecka a vilémovské říše v souhrnu německé dějepisné produkce kontinuálně roste (z 54 % ve středověku na 63 % a 71 % pro „dlouhé“ 19. století). Druhá tabulka ukazuje jisté přechodné zpomalení, nikoliv však zvrácení tohoto trendu: pro „krátké 20. století“ je v bibliografii podíl zájmu o Německo roven 72 % dějepisné produkce do roku 1945 a 79 % pro poválečnou dobu. I tak je ovšem podíl zájmu německého dějepisného cechu o dějiny za hranicemi „domácí“ oblasti ohromný a imponující (zejména ve srovnání s jinými, dominantně nacionálně orientovanými historiografiemi).²² Je ovšem zajímavé, jak malý podíl pozornosti je německými historiky věnován „Rakousku“, byť (mj. právě s ohledem na český stát) šlo o mimořádně významná říšská teritoria, většinou se sídelním městem císaře, v 19. století pak o závažnou součást dominantně německy určeného středoevropského prostoru. Rakouský podíl se pohybuje okolo 4 %, ve 20. století klesá pod 3 %. Zhruba poloviční je pak ve srovnání s Rakouskem podíl Švýcarska, které v bibliografii samostatně figuruje od počátku novověku. Ve 20. století již takřka dotahuje na rakouskou úroveň.

²² Srv. Jiří Pešek, České a světové dějepisectví v současnosti, in: VII. sjezd českých historiků – Praha 24.–26. září 1993, Praha 1994, s. 97–107.

Tabulka 3: Tematické a chronologické rozčlenění regionálně chronologické části bibliografií za léta 1998 a 2001 pro léta 1914–2000 (v procentech)

Časové období:	1914–1945	1945–2000
Německo	71,7	78,5
Rakousko	2,4	2,8
Švýcarsko	2,9	1,4
Belgie a Nizozemí	0,9	0,6
Británie a Irsko	2,4	1,9
Francie	2,4	1,7
Španělsko	0,9	0,6
Itálie a Vatikán	2,4	1,4
Balkán	1,2	1,7
Maďarsko	0,9	1,1
Československo	2,4	1,7
Polsko	1,8	2,2
SSSR	5,3	2,2
Severní Evropa	2,4	2,2
100 %	170,5	180,5

Nejvýznamnější oblastí zájmu německých historiků mimo hranice svaté říše římské je Francie. Nejzřetelnější je to pro středověk, kdy ovšem situace poněkud moderuje nadobýcej živý zájem badatelů o raně středověké dějiny území, posléze definovaného jako západofranská říše, pozdější Francie. Pro středověk si Francie nárokuje 15 % vší německé medievistické literatury oproti jen 8 % pozornosti, věnované středověké Itálii a papežství a šestiprocentnímu podílu zájmu o Byzanc a jihovýchodní Evropu (v tom rámci i o křížové výpravy). Pro raný novověk trvá pro oblasti mimo říši dominance, ovšem již daleko slabšího, zájmu o Francii (7 %), následován tentokrát zájmem o raně novověkou Británii (6 %) a o východní Evropu a Rusko (5,5 %). I pro 19. století vede v neněmeckých oblastech Francie s 5,5 % zájmu, opět následována východní Evropou a Ruskem (5 %) a tentokrát Rakouskem (4,5 %). Je zajímavé, že pouze východní Evropa a Rusko si v průběhu dějinných období jako jediná oblast zachovala v absolutních číslech stoupající tendenci zájmu. Nejspíše je to dáno existencí samostatného a dobře etablovaného studijního oboru „Osteuropageschichte“, který nemá žádný protějšek v nějakých „dějinách západní Evropy“. U Iberského poloostrova, Francie, Itálie, jihovýchodní i severovýchodní Evropy jde naopak o trvalý pokles německé badatelské přítomnosti od středověku do 19. století, a to jak v absolutním rozsahu, tak ještě výrazněji v procentuálním vyjádření.

Když do sledování sestupného trendu zájmu o neněmecké oblasti Evropy zahrneme i „krátké 20. století“, jak ho podává druhá tabulka, zjistíme, že tato tendence pokračuje stále dramatičtěji. Jestliže pro středověk připadalo na země Evropy mimo území říše přes 40 % publikací, pro léta 1914–1945 to bylo 28 % pro neněmecké země a pro druhou polovinu 20. století dokonce již jen asi 22 %. Tento trend přitom platí nejen v relativním vyjádření, nýbrž i v absolutních počtech publikovaných studií. Pokles zájmu přitom relativně nejhůře postihuje západní Evropu, zatímco německá střední a východní Evropa, především ovšem sovětská říše, se drží relativně lépe. Sovětský svaz je pro léta 1914–45 nejintenzivněji zkoumaná země mimo Německo samo (5,3 %). Je zřejmé, že klíčovou roli při zpracovávání zahraničních témat hraje jednak dostupnost pramenů (z bibliografie je zřejmý rozvoj bádání o dějinách SSSR, vycházející z ruského otevření dosud zcela zavřených nebo jen těžko přístupných archivů a fondů, ovšem také ze snahy udržet v tomto směru krok s ohromným nástupem amerického „historicko sovětologického“ výzkumu), jednak zvažovaný význam zahraniční oblasti a tematiky pro vlastní dějiny Německa. Dovolím

si však nadhodit tezi, že svůj odraz tu nalézá i skutečnost, že stále větší podíl na objemu historiografické literatury akademické i mimoakademické regionální provenience zaujímá – co do řemeslné i jazykové náročnosti relativně snadno zhotovitelná – produkce k dějinám 20. století, opírající se o dobře dostupný německý, strojopisný nebo dokonce tištěný pramenný materiál. Je to do velké míry i odraz trvalého zájmu o nacistickou epochu německých dějin.

Velkou – deklarovanou – módou posledních let jsou „mimoevropské dějiny“. Bibliografie – která má mimoevropské oblasti vyčleněny mimo jednotlivá chronologická období – ovšem ukazuje, že podíl dějin Asie, Ameriky, Afriky a Austrálie v německé historiografické produkci činí dohromady „jen“ asi 6 %, přičemž podíl této skupiny prací, v níž dvě pětiny patří Asii a dvě pětiny Americe, především ovšem USA, nestoupá. Lze tedy usuzovat, že onen trend či móda, která se projevuje např. studentským zájmem o kursy mimoevropských dějin, má dosud spíše receptivní charakter.

Jako korektiv pro obraz, který jsem právě načrtl na bázi rozboru ročních bibliografií, jsem zvolil sondu do recensní rubriky ústředního německého historického časopisu – *Historische Zeitschrift*. Je to v principu konservativní, výborně orientovaný časopis, který klade velký, snad až rozhodující důraz na souborné recenze (*Neue historische Literatur*) a zejména na systematické recensování monografií, edic a významných sborníků. Je samozřejmé, že právě recensní činnost může sama redakce, v jejímž čele stojí frankfurtský profesor a již po léta jedna z klíčových osobností německého dějepiscectví – Lothar Gall, iniciovat jen z části a že tedy tato rubrika dosti podstatně odráží jak produkci, tak receptivní zájem oboru. Recensovány jsou knihy bez rozdílu země a jazyka původu, recensenty jsou ovšem až na výjimky němečtí historikové. Za bázi rozboru byly (s ohledem na momentální dostupnost) vzaty dva (vždy dvojité) ročníky 267/268 a 274/275 z let 1998/99 a 2002.

Jedna rovina tázání směřovala opět k podílu německé tematiky a k geografickému rozvržení ostatních oblastí recensentského zájmu, druhý směr se zaměřil (tentokrát z kapacitních důvodů pouze v omezení na 19. a 20. století) na tematický rozbor podchycené literatury. Sledovanou jednotkou byl tentokrát každý jednotlivý recensovaný titul knihy, přičemž nebylo možno soustavně pročítat oněch dohromady asi 1600 stran recensí a většinou se bylo nutno spokojit s informací, kterou poskytuje sám titul knihy.

Tabulka 4: Regionální vazba recensované literatury na geografické oblasti
(v procentech)

Teritorium	Středověk	Raný novověk
Svatá říše římská	35,9	42,6
Rakousko	–	3,2
Švýcarsko	1,3	1,1
Nizozemí	1,3	4,8
Británie	6,4	11,8
Francie	6,4	7,0
Španělsko	0	1,1
Itálie a Vatikán	8,3	4,5
Byzanc a křižáci	9	0
Polsko	0,6	1,1
Rusko	0	2,7
Severní Evropa	2,6	1,6
Celoevropská témata	28,2	16,6
Amerika	–	1,9
100%	156	187

Je zřejmé, že geograficky neurčitelná, v podstatě více či méně napříč Evropou procházející témata tu podstatně snížila podíl literatury, věnova-

né svatě říši římské – ať již jako nadnárodnímu středoevropskému útvaru nebo jako předobrazu moderního německého národního státu. 36 % pro středověk a (pro srovnání včetně Rakouska) 46 % pro raný novověk je podstatně (vždy prakticky o 20 %) méně než jak naznačoval rozbor ročních bibliografií. Jinak tu zaujme především menší zájem o středověkou Francii, podstatně větší zájem o raně novověkou Británii, nižší zájem o Polsko a Rusko a skutečně nulový zájem o středověkou a raně novověkou bohemikální, uherskou nebo jihoslovenskou problematiku. Německé středověkářské a raně novověké bádání prostě nebere událostní, procesuální ani strukturální vývoj na východě říše a těsně za její východní hranicí na vědomí. Polsko je tu – nepřilíš frekventovanou – výjimkou. Ale ani Rakousko (s celkem šesti recenzovanými knihami za čtyři ročníky HZ) nepatří zrovna k přednostním objektům zájmu německých historiků starších dějin, ač zde – na střídačku s Prahou – sídlili panovníci státu, který si dnes Německo zpětně přisvojuje jako národní a ač se tu publikuje jazykem pro většinu německých historiků vcelku srozumitelným.

Zájem o literaturu, věnovanou Německu a jeho zahraničním partnerům v 19. a 20. století (zde bylo pro jednoduchost nutno respektovat celý výměr příslušné rubriky a resignovat na citlivější vnitřní chronologické členění) ukazuje následující tabulka (údaje na 0,5 značí literaturu, která se zabývá více než jednou neněmeckou zemí – jednotka tu byla rozdělena):

Tabulka 5: Regionální vazba recenzované literatury k dějinám 19. a 20. stol. na geografické oblasti

Teritorium	Literatura o oblasti samotné	Vztahy s Německem
Německo	316	–
Rakousko	17,5	1
Švýcarsko	8	0
Benelux	3	0
Velká Británie	12,5	7

Teritorium	Literatura o oblasti samotné	Vztahy s Německem
Francie	20,5	12
Španělsko	3	1
Itálie a Vatikán	10	3
Balkán	2	0
Československo	4,5	1
Polsko a východní Evropa	6,5	0
Rusko a SSSR	19,5	5
Finsko	1	0
Evropa jako celek	34,5	1
USA	13	8
Ostatní svět a globální témata	14,5	3
Celkem (bez Německa)	485 (169)	42

Tabulka ukazuje, že pro 19. a 20. století činí podíl ryze vnitroněmecké problematiky 60 % a po započtení i vztahových témat 68 % vší recensované produkce. To je sice nikoliv o mnoho, ale přece jen ještě lepší než při vlastní, bibliografii podchycené produkci. Odmyslíme-li si celoevropskou tematiku, pak největší, šestiprocentní, zájem platí Francii, následované (bezmála 5 %) Ruskem, resp. SSSR, USA (4 %) a Velkou Británií (4 %). Konečně pro poslední dvě staletí se podstatného zájmu dočkalo i Rakous-

ko, ať již jako habsburská monarchie nebo – v daleko menší míře – jako soused a expansní cíl Německa. Oproti tomu zcela nebo takřka zcela zmizel z ohniska pozornosti celý evropský sever a nesovětské (ovšem také již neněmecké) Baltikum, na západě Nizozemí, na východě Maďarsko, takřka zcela Polsko a s malou výjimkou i celý Balkán. V tomto kontextu je skoro zázrak, že se v těchto podmínkách dostalo poměrně význačné pozornosti československé tematice (2 %). Jistě – pro východní, severní i jihovýchodní Evropu existují speciální časopisy, ale ty čte prakticky jen úzký okruh odborníků. Nemohu jistě vyloučit, že by soustavné rešerše v ZHF, zaměřeném na středověk a raný novověk, v VSWG, které se snaží hrát roli mostu mezi dějepistem, ekonomikou a sociologií nebo snad v zaměření článku „bieliefeldských“ GuG ukázaly poněkud jiný obraz, ale vše spíše hovoří pro to, že zájem německých historiků či alespoň redakce HZ je soustředěn na dnešní teritorium Spolkové republiky a v potaz jsou brány pouze velmoci, které politicky nebo i hospodářsky či kulturně ovlivňovaly vývoj německých dějin. Oproti tomu sousedé zájem takřka nevzbuzují.

Pokusme se ještě v poslední, pouze pro 19. a 20. století zpracované sondě do recenzních rubrik čtyř svazků HZ 1998/99 a 2002 prozkoumat, jaké tematické oblasti zajímají německé historiky jako recenzenty. Při definici témat jsem vycházel z (redukované) nomenklatury výročních bibliografií, kterou jsem ovšem rozšířil o samostatnou historiografii.

Tabulka 6: Tematická skladba recensované literatury k dějinám 19. a 20. stol.

	Německo	Něm./Zahr.	Zahraničí	Celkem
Politické ideje a hnutí	34	8	26	68
Politika, stát, právo	145	27	89	261
Hospodářství a společnost	50	3	26	79
Válka a vojenství	9	0	6	15
Náboženství a církev, antisemitismus	24	1	10	35
Kultura a umění	15	1	7	23

	Německo	Něm./Zahr.	Zahraničí	Celkem
Vzdělání a výchova	11	0	1	12
Věda a technika	10	1	0	11
Historiografie	18	1	3	22
Celkem	316	42	168	526

Tabulka je jistě odrazem mého subjektivního kódování jednotlivých knih a zpracována někým jiným, mohla by vyhlížet poněkud jinak. Rozhodnout, kdy se např. ještě jedná o dějiny politických idejí a kdy již o historii denní politiky, kdy o výzkum antisemitských postojů na úrovni teoretické a kdy již o popis politického teroru, není vždy snadné jednoznačně určit. Je ale zřejmé, že z názvů prací nelze usuzovat na zájem o každodennost, antropologii, mentality atd. Zdánlivě (?) trvá primát vnitřní i zahraniční politiky, doprovázený zájmem o hospodářské a společenské aspekty domácího i zahraničního vývoje. Upoutá i výraznější podíl prací o církvi a církevní politice, náboženství a ovšem antisemitismu. Za zmínku stojí i zájem o německé dějepisectví (pro historiky je ovšem zájem o vlastní obor typický). Umění, kultura, vzdělání, ani věda a technika oproti tomu významnějším způsobem zájem recenzentů nepřitahují.

I přes můj velký respekt ke statistikám jsem si vědom, že i kdybych podstatně zmnožil excerpční bázi tohoto příspěvku a zjemnil kritéria analýzy, nedovolovala by přece velikost jednotlivých podskupin jemnější a interpretačně slibnější vyhodnocení. Nezbyvá tedy než se začíst do časopisů, knih i recenzních rubrik a pokusit se zformulovat jakýsi, analyticky ovšem nepodložený kvalitativní názor o zaměření a preferencích německé historiografie. To, co však stejně bude unikat a co lze podchytit pouze individuálně formou kritických recenzí, je kvalita analýz, polemik i velkých syntéz. Postihnout tuto hodnotu při gigantickém, výše zmíněném objemu německé historiografické produkce, je ovšem zhora nemožné.

Obrátíme-li tedy naši pozornost k dějepisecké produkci a položíme-li si – i s oporou ve výše publikovaných tabulkách – otázku, které období je v Německu badatelsky a publikačně nejfrekventovanější, zjistíme velmi rychle, že je to 20. století a v jeho rámci zejména oněch smutně proslulých

13 nacistických let. V poslední době se velkému zájmu těší ale i bezprostředně poválečné období a zhruba prvá dekáda dějin NDR. Až za těmito „privilegovanými“ epochami následují dějiny vilémovského Německa, resp. celého 19. století. Je ovšem nutno vidět, že velká výročí dovedou tuto strukturu masivně narušit koncentrací pozornosti k některému fenoménu a tedy i období německých dějin. Jako příklad je možno uvést celoevropsky či celosvětově s velkou pozorností sledované výročí revoluce 1848, které se v Německu projevilo doslova záplavou kvalitních odborných publikací, o vlně „populáru“ nemluvě.²³

Produkce ke starším dějinám, tedy k epoše raného novověku (ale vlastně již k první polovině 19. století) a středověku, je méně početná a především je méně souvislé i tematické badatelské pokrytí těchto epoch. Důvod je jednoduchý: výzkum starších období vyžaduje od historiků podstatně větší vklad řemeslných dovedností než „strojopisná“ období. Klíčový problém tu představuje rychlý ústup znalosti latiny mezi studenty – řada univerzit již zrušila „malé latinum“, resp. umožnila jeho náhradu zvládnutím další moderní cizí řeči. Na univerzitách se standardně nevyučuje latinská paleografie (zde hraje velkou negativní roli v Německu tradiční vyčlenění studia pomocných věd historických a archivnictví jako postgraduálního oboru, provozovaného mimo university na specializovaných učilištích v Marburgu nad Lahnem, v Mnichově a nejnověji i v Postupimi). Běžní studenti dějepisu nejsou tedy pro jazykově a paleograficky obtížně zvládnutelný středověký a raně novověký pramenný materiál právě ideálně vyzbrojeni. Na tuto „řemeslně“ obtížnou, byť i nad jiné romantickou cestu se proto vydávají jen ti, kdo jsou vlastně jen z ideálních důvodů ochotni dodatečně investovat čas a práci.

Problémem je i to, že se v posledních desetiletích v Německu vědecky charismatické a metodologicky inovativní osobnosti rekrutují v nesrovnatelně větší míře z řad badatelů o dvacátém století než z prostředí výzkumu starších epoch. (Jistě tu lze uvést protiargument, že např. i nedávno zesnulí badatelé Volker Press, Ferdinand Seibt či F. van Dülmen podnítily řadu svých žáků k inovativním pohledům na minulost a otevřeli dějepisné vědě nové obzory.) Poměrně výrazný společenský zájem o moderní, resp. soudobé dějiny pak apriorně strhuje zájem studentů a mladých badatelů k těmto obdobím.

---

²³ Srv.: Jiří Pešek, *Revoluce 1848/49 očima německé historiografie let 1997–2002*, ČČH 101 (2003), s. 376–381.

Zásadní a zejména dlouhodobý obrat studentského zájmu nepřineslo ani nasazení computerových metod na středověký materiál, ani etablování nových forem diskursu (dějiny mentalit, historická antropologie, nová kulturní historie atd.). „Velký úspěch“ – a ten potřebuje každý mladý historik – je tu totiž více než v mladších obdobích vázán na objev pramenů s nadstandardní výpovědní hodnotou. Přitom čím hlouběji do minulosti, tím skoupěji se vyskytují takové „nadstandardní“ prameny, umožňující plně rozvinutí postmoderního metodického arsenálu. Procházíme-li recensní rubriky *Zeitschrift für historische Forschung*, specialisovaného na pozdní středověk a raný novověk, nebo listujeme-li např. v *Archiv für Kulturgeschichte*, setkáváme se – pochopitelně – daleko spíše s výsledky namáhavé a dlouho trvající práce, které však ocení zase jen specialista, než s – byť i jen široké historické obci – srozumitelnými a atraktivními publikacemi. To odrazuje velkou část mladé generace.

Co do tematických oborů dominují recensované produkci – jak jsem výše ukázal – politické a po nich s odstupem snad zejména sociální dějiny.²⁴ U politických dějin došlo v minulých desetiletích k podstatné proměně od deskriptivních prací k strukturálním, komparativním a samozřejmě i svého druhu tematicky smíšeným přístupům, které kombinují politicko-historické tázání se sociálně-historickou tematisací nebo i dalšími způsoby uchopení témat.²⁵ Zajímavá je tu např. aktuální reinterpretace kulturních dějin, prováděná z hlediska politických a sociálních dějin.²⁶

---

²⁴ Srv. Sandkühlerův příspěvek o soudobých dějinách in: Christoph Cornelißen (ed.), *Geschichtswissenschaften. Eine Einführung*, Frankfurt a.M. 2000, s. 114–129, kde autor vysvětluje aktuální trend pojímat soudobé dějiny primárně jako sociální dějiny.

²⁵ Do jaké míry se tento proces týká i moderních německých církevních dějin ukazuje studie Miroslava Kunštáta v tomto sborníku.

²⁶ Tak Wolfgang J. Mommsen ve studii o dějepisectví na konci 20. století in: Cornelißen (ed.), *Geschichtswissenschaften*, s. 26–38, říká na s. 33: „Známá slova Maxe Webera by bylo možno adaptovat v tom smyslu, že dnes je rozhodující, že jsme ochotni přičítat kulturním postojům a kulturně konstituovaným chováním v souvislostech společenských proměn větší hodnotu než před nedávným časem. Kulturní vzorce chování a mimoekonomické nutnosti pak rozhodují o právě platném smíšeném poměru ideálních a materiálních zájmů, které určují jednání lidí.“ K problematice masové kultury dále Srv.: Kaspar Maase, *Grenzloses Vergnügen. Der Aufstieg der Massenkultur 1850–1970*, Frankfurt a.M. 1997 a Wolfgang Hardtwig/Hans Ulrich Wehler (edd.), *Kulturgeschichte heute*, Göttingen 1996, resp. nejnovější shrnutí problematiky s rozsáhlou komentovanou bibliografií do r. 2001: Hans-Ulrich Wehler, *Das Duell zwischen Sozialgeschichte und Kulturgeschichte: die deutsche Kontroverse im Kontext der westlichen Historiographie*, Francia 28/3 (2001), s. 103–110.

Přes jistou nepříjemnou „anonymitu“ jednajících osob a skupin zůstávají i sociální dějiny – opět v celé řadě modifikací tohoto přístupu k materiálu – v popředí zájmu. Je to dáno i tím, že dnes na kariérním vrcholu (nebo těsně za vrcholem) badatelské i učitelské kariéry stojí generace historiků, která se prvými knihami představila v průběhu 60. let. Je to generace „žáků Conzeho a Schiedera“ (platí to i o badatelích, kteří u těchto dvou proroků sociálních dějin přímo nestudovali, přece však byli ovlivněni jimi způsobenou změnou paradigmatu). Generace, kterou můžeme charakterisovat jmény Hans-Ulrich Wehler, Hans Mommsen, Jürgen Kocka nebo Manfred Hildermeier také již plně vstřebala podněty školy Annales a americké New cultural history a předala je jako standard svým žákům.²⁷ Podstatné je, že na takto vytvořené bázi došlo k mezinárodnímu srůstání výzkumných a publikačních aktivit.

Pro důsledky plošného dopadu „sociálně historického obratu“ je typické, že velmi podstatně ubylo prací kupříkladu k „tradičním“ dějinám vysoké diplomacie a mezinárodních vztahů (stranou ponechávám zcela současnou problematiku, „obsluhovanou“ ovšem spíše politology). Zde nejsou moderní postupy snadno aplikovatelné a pouhé kupení podrobné fakticity k diplomatickým jednáním, smlouvám i krachům metodologicky odkazuje k 19. století. Je otázkou, zda a kdy se podaří právě pro takový konservativní a vývojově ustrnulý obor aplikovat momenty komunikačních a mentalitních dějin jako klíč k jeho novému „otevření“.

Poměrně stabilní posici si uchovávají i hospodářské dějiny, nikoliv v poslední řadě díky tomu, že se velmi úspěšně dokázaly integrovat do výzkumu dějin nacismu (arisace, konfiskace, resp. celková exploatace dobytých územích, hospodářské podnikání SS atd.) Trvalý zájem publika, navíc procházející chronologicky napříč všemi epochami, si udržují i dějiny kaž-

---

²⁷ Výrazně se to projevuje např. v publikacích typu úvodu do studia dějepisu. Srv. moji recenzi: Christoph Cornelißen (ed.), *Geschichtswissenschaften. Eine Einführung*, Frankfurt a.M. 2000; Joachim Eibach/Günther Lottes (edd.), *Kompass der Geschichtswissenschaft*, Göttingen 2002; Stefan Jordan (ed.), *Lexikon Geschichtswissenschaft. Hundert Grundbegriffe*, Stuttgart 2002, in: *ČČH* 101 (2003), s. 382–387. Dále srv. např. Manfred Asendorf (red.), *Geschichte. Lexikon der wissenschaftlichen Grundbegriffe*, Reinbek bei Hamburg 1994; Chris Lorenz, *Konstruktion der Vergangenheit. Eine Einführung in die Geschichtstheorie*, Köln 1997; Ernst Schulin, *Deutsche und amerikanische Geschichtswissenschaft. Wechselseitige Impulse im 19. und 20. Jahrhundert*, in: Ernst Schulin, *Arbeit an der Geschichte. Etappen der Historisierung auf dem Weg zur Moderne*, Frankfurt a. M. 1997, s. 164–191.

dodennosti, obor, který integruje více oborů a díky svému komplexnímu záběru umožňuje poměrně zajímavě až atraktivně literárně zprostředkovat řadu výzkumů, které by jinak zůstaly vyhrazeny příliš úzké odborné veřejnosti. Stabilní, byť i nikoliv právě čelné postavení podržují dějiny měst a urbanisace. Poměrně pravidelně se objevují nové příspěvky k dějinám vědy a vzdělanosti (doba konjunktury dějin universit je však již pravděpodobně za námi). Všechny obory publikačně „těží“ z toho, že se stalo „módním“ přezkoumávat jejich situaci v době nacismu. Tento dlouhá desetiletí zamlčovaný či dokonce potlačovaný aspekt umožňuje jednak podstatně reinterpretovat řadu vývojových trendů, událostí či personálních proměn v popředí oborů ve 30. a 40. letech, jednak přezkoumat tradiční interpretace oné doby, tak jak je nabízela generace autorů s osobní zkušeností NSDAP. Navíc se zde otevírá cesta k pochopení a přehodnocení poválečných triumfů vědců, kteří podložili jak základy své kariéry a obecně uznávaného postavení v čele vědeckých obcí velmi „hnědými“ výzkumy, tak v řadě ohledů opřeli celkovou poválečnou modernisaci svých oborů o inovace, vyvinuté ve službách nacismu.

Vrcholně módními obory, které přitahují pozornost čtenářů, komisí, udělujících výzkumné granty a v neposlední řadě i studentských mas, které svojí účastí v posluchárnách a seminárních místnostech „hlasují“ o aktuálnosti témat a oborů (s odstupem několika let se toto hlasování projevuje posuny tematických těžišť obhájených a publikovaných magisterských prací a disertací), jsou na prvním místě komunikační dějiny (Kommunikationsgeschichte), následované přece jen již příliš zažitými dějinami žen (Frauengeschichte) a genderu a ovšem dějinami mentalit, často v projekci do dějin každodennosti. Samozřejmě je i kombinace těchto tří špičkově úspěšných tematických okruhů.²⁸ Je samozřejmé, že celá řada prací k těmto tématům má dosud poměrně jednoduchou, deskriptivní podobu nebo jde o spíše ilustrování apriorních tezí, to podstatné je však intenzivní proces „zarůstání“ těchto tematických okruhů do běžného diskursu jednotlivých epoch a oborů dějepisného výzkumu a tedy obohacení pohledů na ty či ony tradiční obory dějin.

Svého druhu „motorem“ metodických i tematických inovací v německém dějepisectví je již od 80. let výzkum dějin nacismu, II. světové války a nacistické agrese, dějin evropského holocaustu a zločinů na slovanském

---

²⁸ Chris Lorenz, Postmoderne Herausforderungen an die Gesellschaftsgeschichte?, *Geschichte und Gesellschaft* 24 (1998), s. 617–632.

i romském obyvatelstvu střední a východní Evropy. Patří sem ovšem i takové tematické okruhy jako je německý odboj a odpor vůči nacismu, utrpení drobných lidí v každodenních podmínkách bombardovací války i při přechodu (zejména východní) fronty, masivně vědecky i publicisticky zkoumaný útěk, vyhnání a transfer německého obyvatelstva z východní a střední Evropy na území dnešního Německa. Tato témata mají ohromné publicistické či mediální echo a trvalý čtenářský zájem zaručuje i ochotu nakladatelů investovat do vydání někdy i velmi speciálních monografií. Podstatný impuls byl výzkumu v této oblasti dán postupným navrácením nebo mikrofišovou a internetovou publikací amerických kořistních archivních materiálů od 60. let, zejména však od 90. let otevíráním ruských a širší postsovětských evropských archivů. Na této bázi se monumentálně rozvinul pramenný výzkum, který svým bohatstvím umožňuje historikům aplikovat řadu metod či postupů a způsobů tázání, které jinak blokuje omezená pramenná základna.

Aktuální politické debaty, vyvolávané mediálními „událostmi“ či čtenářsky úspěšnými populárně historickými knihami, sice opakovaně zmiňují „německé dějepisné sebetřýznění“ (Hohmannova aféra z podzimu 2003), případně se opakovaně objevují pokusy posunout Němce doby nacismu do role oběti (debata let 2002/03 o Svazem vyhnanců organizovaném berlínském Centru proti vyhánění,²⁹ respektive debata o spojenecké bombardovací ofenzivě proti civilním cílům nacistického Německa, vyvolaná knihou J. Fridricha, Požár³⁰), výsledkem politických, publicistických i dějepisných úvah na toto téma však je vždy znovu konstatování o nutnosti výzkumu i celospolečenské diskuse těchto kapitol německých dějin.³¹ Ke slovu totiž v Německu vždy nakonec přece jen přijdou „nudní“ dějepisní odborníci, znalí historických pramenů, metod jejich analýzy a ovšem i toho, co už

---

²⁹ Srv. nejnověji Dieter Bingen/Włodzimierz Borodziej/Stefan Troebst (edd.), *Vertreibungen europäisch erinnern? Historische Erfahrungen. Vergangenheitspolitik – Zukunftskonzeption*, Wiesbaden 2003.

³⁰ Jörg Friedrich, *Der Brand. Deutschland im Bombenkrieg 1940–1945*, München 2002 a Lot-har Kettenacker (ed.), *Ein Volk von Opfern? Die neue Debatte um den Bombenkrieg 1940–45*, Berlin 2003.

³¹ Charakterisovat tuto problematiku prostřednictvím nejvýznamnějších děl k tématům nacistické epochy, vydaných v minulých letech, asi nelze. Postačí snad proto pouhý odkaz na slavnou „černou řadu“ Fischer Taschenbuch Verlag. V letošním roce v ní vyšel tematisací i metodami zajímavý mezinárodní sborník: Christoph Cornelißen/Lutz Klinkhammer/Wolfgang Schwentker (edd.), *Erinnerungskulturen. Deutschland, Italien und Japan seit 1945*, Frankfurt am Main 2003.

bylo k tématu edičně zpřístupněno, napsáno a v mezinárodní komunitě prodiskutováno...³²

Specifickou oblastí moderních dějin se po spojení Německa a „okupaci“ východoněmeckých historiografických pracovišť zásobní garniturou západoněmecké historiografie stal výzkum dějin NDR. Jde o značně komplexní, co do objemu fascinující, do velké míry však ve stadiu materiálového zlatokopectví, mj. zatím bez německo německých komparativních studií a bez silnějšího zasazení problematiky do kontextů evropských, středoevropských a východoevropských dějin zůstávající výzkum, realizovaný na celé řadě pracovišť. Ve prospěch tohoto výrazně prosperujícího odvětví německého dějepiscectví je však nutno říci, že bylo od samého počátku budováno s vědomím moderní sociokulturní úrovně historiografického diskursu. Velkou výhodou znamenala skutečnost, že se koncipování nového dějepisného výzkumu „nových spolkových zemí“ od počátku účastnila řada renomovaných německo-amerických badatelů (George Iggers, Konrad H. Jarausch), kteří do něj vnesli mnoho modernizačních impulsů.

Tato situace je velmi zřetelná zejména ve srovnání s početnou skupinou studií (o historické publicistice nemluvě), obírajících se dějinami „ztracených německých území“ na východě Evropy nebo osudy německých kolonistů na Balkáně, v Pobaltí nebo Rusku, tak, jak je na nejvyšší úrovni sumarizuje státem subvencovaná řada syntéz nakladatelství Siedler „Deutsche Geschichte im Osten Europas“. Řada jejích svazků je – odhlédneme-li od často velmi zřetelné politické tendence – po metodické stránce hůře než tradicionalistická.³³ Není přitom nutno vstupovat na území postmoderních metodologických výbojů – konkrétní monografie dokazují, že právě výše zmiňovaná kombinace politických, sociálních, hospodářských, všedních a kulturních dějin, prozkoumaných na solidní, událostmi 90. let

³² Bylo by např. až žertovné, není-li to ovšem k pláči, s jakou důsledností např. zastánci zřízení berlínského „Centra proti vyhánění“ odmítají brát na vědomí existenci takových úspěšně završených edičních projektů, jako je: Włodzimierz Borodziej/Hans Lemberg (edd.), „Unsere Heimat ist uns ein fremdes Land geworden...“ Die Deutschen östlich von Oder und Neiße 1945–1950. Dokumente aus polnischen Archiven. Bd 1: Zentrale Behörden (ed. W. Borodziej), Wojewodschaft Allenstein (ed. Claudia Kraft), Quellen zur Geschichte und Landeskunde Ostmitteleuropas 4/1, Verlag Herder-Institut Marburg 2000. Srv. moji recenzi in: Soudobé dějiny 9/1 (2002), s. 120–124.

³³ Neplatí to ovšem např. o velmi zdařilém svazku této řady, věnovaném Němcům v Rusku a SSSR. Srv. Gerd Stricker (ed.), Deutsche Geschichte im Osten Europas. Russland, Berlin 1997, druhé vydání 2002.

nově otevřené pramenné bázi může i při v principu neopositivistickém pojetí výkladu přinést nesmírně cenné výsledky.³⁴

Pokus o mnohosvazkovou syntézu dějin Němců mimo území dnešního Německa nás vede k připomenutí velkých syntéz moderních německých dějin, které vyšly v posledním desetiletí. Tváří v tvář české dějepisné neochotě odvážít se rozsáhlých syntetických činů (ovšem také nesoustředěnosti a do velké míry absenci zázemí pro takový výkon) musí nutně imponovat, že v nedávné době vznikly v SRN čtyři velké syntetické opusy, nabízející nejen shrnutí fakticity, ale i koncepční uchopení německých dějin 19. a 20. století. Jména Thomas Nipperdey, Hans-Ulrich Wehler, Wolfgang J. Mommsen a Heinrich August Winkler jsou jednak sama o sobě zárukou odborné kvality i koncepční hodnoty zmíněných syntéz, jednak dokladem skutečnosti, že si německé čtenářstvo může vybrat z dějinných konceptů, opírajících se o celou řadu politických konceptů od liberální pravice až po socialistickou levici (i když dlouholetí levičáci Wehler a Winkler na stará kolena v řadě ohledů rychle driftují do konservativních vod).³⁵ Nevede je k tomu jen aktuální politická situace rozšiřování Evropské unie, otázka reálně hrozícího budoucího přijetí Turecka do evropského svazku, vymezování se Evropy vůči USA, ale také stále silnější nutnost, aby se německé dějepisectví definovalo na poli vlastních

---

³⁴ Srv. např. Detlef Brandes/Andrej Savin, *Die Sibiriendeutschen im Sowjetstaat 1919–1938*, Essen 2001.

³⁵ Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1800–1866. Bürgerwelt und starker Staat*, München 1993 (6. aktualisované vydání); Tent., *Deutsche Geschichte 1866–1918. Bd. I. Arbeitswelt und Bürgergeist*, München 1993, *Bd. II. Machtstaat vor der Demokratie*, München 1992; Tent., *Religion im Umbruch. Deutschland 1870–1918*, München 1988; Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte Bd. I. Vom Feudalismus des Alten Reiches bis zur Defensiven Modernisierung der Reformära 1700–1815*, München 1987, *Bd. II. Von der Reformära bis zur industriellen und politischen „Deutschen Doppelrevolution“ 1815–1845/49*, *Bd. III. Von der „Deutschen Doppelrevolution“ bis zum Beginn des Ersten Weltkrieges 1849–1914*, München 1995, *Bd. IV. Vom Beginn des Ersten Weltkrieges bis zum Ende des 20. Jahrhunderts 1914–1990*, München 2003; Wolfgang J. Mommsen, *Das Ringen um den nationalen Staat. Die Gründung und der innere Ausbau des Deutschen Reiches unter Otto von Bismarck 1850–1890 (= Propyläen Geschichte Deutschlands 7/1)* Berlin 1993; Tent., *Bürgerstolz und Weltmachtstreben. Deutschland unter Wilhelm II. 1890 bis 1918 (= Propyläen Geschichte Deutschlands 7/2)*, Berlin 1995, a dále Srv. Tent., *Großmachtstellung und Weltpolitik. Die Aussenpolitik des Deutschen Reiches 1870 bis 1914*, Frankfurt a. Main 1993; Heinrich August Winkler, *Der lange Weg nach Westen I: Deutsche Geschichte vom Ende des alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik; Der lange Weg nach Westen II: Deutsche Geschichte vom „Dritten Reich“ bis zur Wiedervereinigung*, München 2000.

německých dějin i při tématech celoevropských nebo světových vůči historiografiím a dějepisným koncepcím ostatních evropských zemí a hlavně vůči americké historiografii.³⁶

Zájem o zahraničí, o dějiny národů, států, společností a fenoménů jak „západní“, tj. do konce studené války skryté pod deštníkem NATO, tak „východní“, tj. do roku 1989 sovětské a sovětisované Evropy a ovšem i vlastního Ruska, zájem o americké dějiny a stále větší zájem také o dějiny zemí „třetího světa“ je jeden z charakteristických jevů dnešní německé historiografie, tak, jak se odráží v recensních rubrikách námi sledovaných časopisů.³⁷ Tím se moderní německé akademické dějepisectví podstatně liší od tradičního, sebestředného dějepisectví nejen doby Výmaru a nacismu, ale i několika poválečných desetiletí. Vlastně až 60. léta odstartovala internacionalisaci německé historiografie.

Kvantifikované rozbory bibliografií i recensních rubrik HZ výše ukázaly, že je dnes zcela přirozené, že k německou historiografií odborně uznávaným a dokonce též širším zainteresovaným německým publikem velmi respektovaným historikům německých dějin patří zahraniční badatelé. Je to tak přirozené, jako že naopak Němci patří k významným znalcům a výzkumníkům dějin ostatních zemí a makroregionů tohoto světa. Mezinárodní komunita historiků sice není právě nejhomonější, musela však vstřebat důsledky mohutných nucených migrací epochy diktatur a alespoň ve své elitě se masivně internacionalisovat. Je zcela evidentní, že zároveň vyvstal problém konfrontace nacionální tradicí podbarvených diskursů, problém konkurence výzkumných perspektiv i prosté konkurence odlišně prostředky i zázemím vybavených národních i mezinárodních skupin badatelů.³⁸ V dnešním Německu se nejvýznamněji projevuje anglosaská dominance, a to jak na poli vlastních německých dějin, tak především

³⁶ K nejnovějším antievropským trendům americké oficiální historiografie srv. moji glosu Kongres American Historical Association, *Dějiny a současnost* 25/2 (2003), s. 60.

³⁷ Srv.: Jiří Pešek, *Diskuse o budoucnosti německého dějepisectví východní Evropy a o německé bohemistice*, ČČH 98 (2000), s. 323–348.

³⁸ Je symptomatické, jak velkoryse a relativně masivně (a to i v poměru k nepočtenější domácí produkci) jsou fondy německých univerzitních knihoven a historických seminářů vybaveny anglosaskými časopisy a jak silná je akvisice i soustavné recensování anglosaské literatury. Tento stav je ovšem daleko obecnější. Srv. Jiří Pešek a kolektiv studentů, *Obraz sousedovy kultury: česká kultura v kontextu zájmu německého a rakouského tisku o zahraniční umění a kulturu v roce 1999*, in: Jiří Kabele/Lubomír Mlčoch (edd.), *Institucionalisace neopovědnosti. Globální svět, evropská integrace a české zájmy 2.*, Praha 2001, s. 289–301.

v rámci tradičně silného německého výzkumu dějin zemí východní Evropy a Ruska.³⁹

Velká Británie, USA a tradičně především Francie jsou také země, které tradičně slouží jako komparační báze pro posuzování charakteristik vývoje moderních německých dějin. Postavení Francie, tj. francouzské historiografie jako oboru, francouzských dějin jako tématu, dále francouzských mínění o dějinách a historiografii Německa, ale také francouzských názorů na vývojové tendence anglosaského dějepisectví, to vše má pro německou historiografii velký význam a je pozorně sledováno. Podstatnou roli přitom hraje i trvalý a na počátku 21. století dynamicky akcelerovaný zájem francouzské i německé politické reprezentace o společné bilaterální dějepisné zpracování problémových kapitol moderního francouzsko německého sousedství a soupeření. Jde tu jednak o optimalisaci bilaterálních vztahů, jednak o upevnění báze evropské integrace a v roce 2003 ovšem i o lehce protiamerickou demonstraci jako odpověď na aktuální (i historiografickou) imperiální rétoriku velkého bratra za oceánem.

K prioritám německé historiografické politiky, úzce související s aktuální spolkovou zahraniční politikou, patří trvalý zájem o polské moderní dějiny i o aktuální stav polského dějepisectví. Polsko je německou tematickou prioritou nejen proto, že poválečný polský stát obsahuje proporcčně největší díl „ztracených německých území na východě“ a výzkumy polských a německých dějin se tak mimořádně intenzivně prolínají, ale i s ohledem na skutečnost, že Polsko bylo státem a společností, která byla mimořádně drasticky postižena nacistickou agresí, holocaustem a vyvražďováním slovenského obyvatelstva. Příznivý stav pramenné základny k moderním polským dějinám, resp. i jazyková přístupnost většiny materiálu k nacistickým zločinům vůči Polsku otevírá tuto oblast za výhodných podmínek badatelskému zájmu studentské a doktorandské obce. Politický význam výzkumů k soudobým dějinám pak vede i k soustavné a pozorné recepci polského dějepisectví a polských, historicky orientovaných politických debat.

Mezi dějepisecským zájmem o národy, státy, společnosti a území, ležící na východ od aktuálních německých hranic hrají ovšem klíčovou roli početné a hlavně svojí odbornou úrovní i kvalitou archivních rešerší většinou prvotřídní práce o starších, zejména však nových a nejnovějších

---

³⁹ Europeizujme Evropu... Rozhovor s Manfredem Hildermeierem, *Dějiny a současnost* 24/2 (2002), s. 28–30.

ruských a sovětských dějinách.⁴⁰ Zájem o dějiny ruské říše byl v Německu tradiční. V letech studené války dostal dějepisec zájem o Rusko punc informační přípravy možné příští války. Po rozpadu sovětského impéria se tato motivace sice vytratila a došlo na ostré škrty státní podpory. Na řadě fakult poklesl i do té doby masivní studentský zájem – ve prospěch zájmu o dějiny USA a o historii Asie a Afriky. Jako dividenda doby železné opony však dále působí vynikající výzkumná infrastruktura, bohaté knihovny, které ani po krácení financí nejsou odříznuty od neslábnoucího proudu ruské i americké literatury k dějinám této části světa. To nejpodstatnější však jsou dvě kvalitně vyškolené, v Rusku zkušené a velmi produktivní generace vysokoškolských učitelů a badatelů o ruských a sovětských dějinách.

Statistiky jasně ukazují, že nesrovnatelně menší je oproti tomu německý dějepisec zájem o dějiny i historiografie nejen jihovýchodní Evropy, ale také – a především – středoevropských sousedů SRN: Rakouska, České republiky, Slovenska, Slovinska, Maďarska. Svoji roli tu jistě hrají problémy komunikace a pramenného výzkumu v zemích „malých“ a nesrozumitelných jazyků, valný zájem však němečtí badatelé neprojevují např. ani o rakouské dějiny, resp. také naopak o produkci rakouských kolegů, kteří píšou řečí v Německu poměrně dobře srozumitelnou. V tomto kontextu je velkou výhodou pro české dějiny a českou historiografii, že badatelské struktury, vybudované po válce vyhnými a odsunutými nacisty, prošly od 60. let zásadní proměnou a jak v případě Collegia Carolina, tak Historische Kommission für die Erforschung der böhmischen Länder staly se bází pro systematickou společnou česko německou práci nad tématy moderních dějin českých zemí a jejich společnosti. Ve světle úspěchu každoročních mnichovských „Bohemistentreffen“ se optimisticky zdá, že početná německá dějepisná mládež, byť dnes již v absolutní většině nemá přímé vazby k vyhnanecké společnosti, považuje bohemikální tematiku za zajímavou a že tedy oboru nehrozí generační zánik.

Problém „malých národů“ a „malých jazyků“ je však zřejmě širší povahy: s výjimkou dějin nacistické expanse a holocaustu se netěší výraznějšímu badatelskému ani receptivnímu zájmu ani dějiny Dánska, Nizozemí, Belgie, a (v relaci k velikosti, pramennému bohatství i historickému význa-

---

⁴⁰ Největším výkonem posledních let je bezpochyby monumentální – dvanáctisetstránková – zdařilá syntéza: Manfred Hildermeier, *Geschichte der Sowjetunion 1917–1991*, München 1998.

mu) vlastně ani Itálie – byť i tady atraktivita celoevropsky významných témat a pramenů dějin středověku, raného novověku a dějin umění jaksí substituuje poměrně menší zájem o vlastní italské dějiny. Velkou roli ovšem hraje i dobře vybudovaná německá badatelská infrastruktura v Itálii, poměrná snadnost italštiny a atraktivita prostředí.

V nedávném rozhovoru vyjádřil předseda Svazu německých historiků Manfred Hildermeier obavu z opětovně rostoucí sebezahleděnosti části německé historické obce a zejména nemalé části studentstva, které z pragmatických důvodů a v důsledku místy až absurdně úsporných státních opatření (redukce oborů na „nutné jádro“ – v případě dějepisu tedy na novější německé dějiny) dává přednost snáze zvládnutelným a interpretačně nenáročným tématům z regionálních a lokálních dějin a přestává to vnímat jako svého druhu nouzový stav.⁴¹

V čem je monumentálně rozvinuté německé dějepisectví zatím – např. ve srovnání s moderní českou tradicí – méně rozvinuté, je kooperace a tematický dialog klasického dějepisu s historicky orientovanými uměnovědnými disciplínami (dějiny umění, dějiny hudby, literatury, divadla). Německá historiografická obec je příliš početná, tematicky rozsáhlá a rozparcelovaná do úzce vymezených specialisací, než aby mohla spontánně a ve větším rozsahu kooperovat přes vnitrooborové hranice. Je symptomatické, že k zatím nepočetným případům takovýchto, vysoce produktivních, přesahů dochází nejspíše v „malých“ okrajových oborech stranou hlavního proudu německé historiografie.⁴²

Podstatně lépe se v poslední době německým historikům daří průkopnické přesahy mezi hlavním proudem politických a sociálních dějin s dějinami techniky. Veliký význam mají zejména monografie, které ukazují velké technické projekty nejen v jejich „prvoplánovém“ hospodářském, případně reprezentačně politickém kontextu, ale i v sociální dimenzi, v ideologických souvislostech stejně jako v rozměru každodennosti soužití budovatelů i širšího zázemí či státu s danou velkostatavbou. Zajímavá je tu bezprostřední i s generačním odstupem následná „běžná“ lidská recepce

⁴¹ Europeizujme Evropu... Rozhovor s Manfredem Hildermeierem, s. 29.

⁴² Jako dva vynikající příklady tu chci uvést knihy: Michaela Marek, *Universität als ‚Monument‘ und Politikum. Die Repräsentationsbauten der Prager Universitäten 1900–1935 und der politische Konflikt zwischen ‚konservativer‘ und ‚moderner‘ Architektur*, München 2001, srv. moji recenzi in: *Umění* 49 (2001), s. 592–595 a Falk Wiesemann, *„kommt heraus und schaut“*. Jüdische und christliche Illustrationen zur Bibel in alter Zeit, Essen 2002, srv. moji recenzi in *Umění* 52 (2004), s. 62–63.

velkých staveb, jejich místo v lokálním a regionálním diskursu, v mentální mapě generací.⁴³

Zbývá otázka se po roli dějepisu v německé společnosti. I přes to, že středoškolská výuka do velké míry resignovala na podání celku dějin a ve většině spolkových zemí nabízí pouhé disparátní segmenty a jen období nacismu je – naopak s až kontraproduktivně přehnanou podrobností a v několika opakovaných vrstvách v průběhu studia – ve školách všech spolkových zemí probíráno soustavně, zájem laické veřejnosti o dějepis zůstává značný. Historické vědomí je tak vystřídáno spíše – mnohdy svérázně modelovaným – povědomím, zájem a politický kontext však vytrval. Otevřenost vůči novým, a to i kritickým, konceptům německých dějin roste.

Popularisace výsledků dějepisného výzkumu, resp. jejich politická socialisace, probíhá na několika úrovních. Bundeszentrale für politische Bildung, resp. Landeszentralen für politische Bildung vydávají poměrně bohatou, osvědčenými autory napsanou a často z velmi respektovaných edičních řad přejatou literaturu k soudobým dějinám a zčásti ji rozdávají nebo zaslávají zájemcům a „multiplikátorům“, z části prodávají za nízké ceny. Dále vychází řada historicko-populárních časopisů, z nichž je nejvýznamnější (a graficky nejzdařilejší) „Damals“ s kvalitními příspěvky k německým i obecným, starými i soudobým dějinám, objednávanými od osvědčených akademických historiků.

Významné jsou ale i rozsáhlé novinové články, opět velmi často napsané předními odborníky, v denících a týdenících celoněmeckého záběru (FAZ, SZ, Die Welt, Die Zeit, Der Spiegel atd.) a zejména pak kritické odborné recenze na stránkách těchto listů – opět nikoliv jen z pera žurnalistických lovců sensací, nýbrž nejednou od klíčových akademických historiků. Je běžné, že se v novinách objevují reportáže o odborných dějepisných konferencích a sjezdech. Prostě duch kultivované středostavovské žurnalistiky, určené inteligenci a čtenářům, kteří se k ní chtějí počítat (mj. především studentstvu), jaký patřil k životu Čech doby Františka Josefa I. nebo Tomáše Masaryka zatím v Německu přežívá, byť i kvalita a z části

---

⁴³ Jako dva příklady pro „vnitroněmecký“ a pro zahraniční výzkum tu uvedme knihy: Bernd A. Rusinek, *Das Forschungszentrum. Eine Geschichte der KFA Jülich von ihrer Gründung bis 1980*, Frankfurt a.M. – New York 1996, srv. moji recenzi in: ČČH 97 (1999), s. 377–380 a Dietmar Neutatz, *Die Moskauer Metro. Von den ersten Plänen bis zur Grossbaustelle des Stalinismus (1897–1935)*, Köln – Weimar – Wien 2001.

i počet historických příspěvků od spojení Německa v důsledku ekonomických problémů v podstatě všech těchto listů přece jen poklesá.

Část polemik, recenzí i studií, určených pro širší zainteresovanou veřejnost se ovšem přesouvá na internet. Pod dnes již osvědčenou adresou www.h-soz-u-kult@h-net.msu.edu si lze každodenně najít – do velké míry špičkově kvalitní – četby více než dostatek. Zda tento trend zcela změní způsob transportu výsledků odborného dějepisného zkoumání a diskusí do širší veřejnosti, je ovšem těžko odhadnout.